

EMANUEL KOLMAN

BREZDOMCI

Slika

Osebe:

Jožef Brezdomec
Janez Brezdomec
Anton Brezdomec
France Brezdomec
Martin Kmet

Prizorišče: Gozdna planota.

Ozadje: Daljna vas.

Jožef Brezdomec: Med nami je zdaj dolga povest. Obhodil sem mesta, široke ceste. Bogastvo sem videl od blizu, ali zame je bilo daleč. Hrepenel sem; kje je sreča, sem se vpraševal. Vsem sije sonce, toda, bratje, nam je tuje. Sredi cest smo se našli. Lačni, obupani. Imaš kos kruha, sem te vprašal. Prijatelji smo si postali. Bolečina je med nami in vsi nosimo njeno težo. Hočemo lepih dnevov, dela hočemo, pa nas pode od hiše do hiše. Kje je naš dom, bi kdo hotel vedeti. Preprosto bi mu odgovorili: širni svet, široke, prašne ceste.

Janez Brezdomec: Nekoč smo molili: Bog, daj nam naš vsakdanji kruh. Lepa molitev. Čista prošnja. Takrat smo bili vsi mladi in veseli. Matere so skrbele za nas, nismo se zavedali te molitve. A zdaj? Matere so umrle in mi smo šli za kruhom. Zdaj molimo drugače. Naša molitev je molitev trpljenja.

Anton Brezdomec: Moli! Ti je mar boljše, če moliš! Ti je olajšano! Še zmerom si razcapan, kot si bil, še zmerom boš. Čemu molitev!

Janez Brezdomec: Vsaka tvoja beseda je greh. Če je še kaj v človeku dobrega, je misel na Boga. Če je ni, človek oslepi, ne ve, kaj dela, ne ve, kaj govori. Zato naj ti bo odpuščeno!

Anton Brezdomec: Poglej ljudi. Poglej tiste, ki jim čudeže dela denar. Poglej njihovo brezskrbnost. Mar molijo? Bog jim je zadnja briga!

Janez Brezdomec: Ne glej jih! Zapri oči in pojdi mimo! Kajti kazen pride. Za nje bo takrat prepozno. Bog jih vidi.

Anton Brezdomec: Ti povej, France. Pri bogatinu si bil.

France Brezdomec: Čemu bi govoril!

Janez Brezdomec: Vem, kaj bi povedal. Mnogo jih je, ki si z življenjem spletajo bič. Ti si bil v bogati hiši. Dobro ti je bilo, čeprav si trpel. Potem so te spodili na cesto.

Anton Brezdomec: Da. Ali, čemu so te spodili!

France Brezdomec: Tako je bilo. Jaz nisem bil kriv.

- Janez Brezdomec:** Nisi bil kriv. Vemo. Nisi okradel gospodarja. Pošten si, poznamo te, toda obdolžili so tebe. Na tvoji obleki je madež potepuha, ki se izbrisati ne da.
- Jožef Brezdomec:** Življenje je težko. Spoznavamo ga. Ljudje nas vidijo, ali njihov pogled je zastrt. Ne vidijo nam v dušo. Prideš, potrkaš na vrata. Dela nimam, brezdomec sem, pomagajte prosim. Samo pogledajo te, pa mislijo, da si tat, da si razbojnik, ker nisi tako oblečen kot so oni. Zaslužite si, ta njih grenka beseda naj ti bo v tolažbo.
- Anton Brezdomec:** Tako je nam. Ali oni sedijo v topli izbi. Miza jim je pogrnjena; mi pa na mrazu in lačni. Prekleta!
- Janez Brezdomec:** Anton, v tebi živi samo srd. Pojdi vase in se tiho vprašaj: Kaj bi storil ubogim, če bi ti bilo dano bogastvo?
- France Brezdomec:** Grabil bi. Grabil bi še bolj.
- Anton Brezdomec:** Molči!
- France Brezdomec:** Poznam te. Laž je tvoja dobrota!
- Anton Brezdomec:** Molči, tat!
- Jožef Brezdomec:** Mirujta!
- Janez Brezdomec:** Anton, sedaj si se izdal. Nedolžnega tudi ti obdolžuješ. Samo, kadar iščeš koristi, poznaš dobro besedo. Bolje je, da si potepuh. Ti bi bil še slabši kot so oni.
- Anton Brezdomec** (*molči*).
- Janez Brezdomec:** Prav je, da molčiš. Ali tisto je resnica! Ti si pogledal globlje v življenje, zato bi bil slabši. Bog je odločil, prav je, da si potepuh.
- Anton Brezdomec:** Ti si tudi, vsi smo. Tako mi je kot vam.
- Janez Brezdomec:** Da. Vsi smo. Toda poglej: bodi tak kot smo mi. Tvoje prijateljstvo je laž. Zato si z nami, ker bi ti bilo samemu težje. Če bi mogel, bi nas zapustil. In se smejal. Tako pa ne moreš. Življenje nas bije vse. Več nas je, odpornejši smo. Sam bi omagal.
- Jožef Brezdomec:** Anton, ne vidiš naše dobrote? Kdo bi bil dober s teboj, če bi ga tako žalil; France ti je tudi odpustil.
- France Brezdomec:** Sem.
- Anton Brezdomec:** Saj nisem nič rekel. Tisto je bilo kar tako v jezi.
- Janez Brezdomec:** Še bolje.
- Martin Kmet** (*prigodrnja*): Dober dan!
- Janez Brezdomec:** Čemu se jezite, oče?
- Martin Kmet:** Kaj se ne bi! — V dolino vozim pesek. Vsak dan po trikrat ga peljem. Visoko je pa naporno. Samo, da nekaj zaslužim. Hišo imam pa ženo bolešno. Skrbeti moram za dom, polje sam obdelavam. Kaj pa vi? Nimate dela? Hudi časi, res. A v mestih še gre, kar je take gospode. Kmetu je zdaj težko. Vsaka reč je dražja. Prej si dobil za droben denar, da je bilo vredno kupiti. Zdaj kupiš blago, pa je zanič. Sam imam obleko,

za poroko sem jo kupil; še zdaj je čedna, in je že trideset let stara. Seveda, samo v praznikih jo nosim. Ampak vendar, trpežna je. Na kmetih pa hočejo biti zdaj vse bolj mestni. Posebno ženske. Prej je bila zadovoljna s čimerkoli, samo da je bila čedna. K maši je šla pa ne drugam. Zdaj nosi klobuček, vse kot mestne ... Pa ti pobje! Doma skrbe zanje, a še osemnajst let ni star, že gre na veselico. Včasih, vem, si moral biti fant — ne fant, mož, da si smel iti. Tepeni so bili, domov so jih napodili, če so prišli taki smrkavci. Zdaj je ves svet narobe. Sam Bog se usmili!

Jožef Brezdomec: Kako pa mislite o delavcih, oče?

Martin Kmet: Trpe kot mi. Samo zanje je še huje. Nimajo svojega doma. Zemlje je veliko in je je premalo. Vem, kako je bilo v naši vasi. Družine je bilo precej, hčere so se pomožile — dota; in starejšemu je malo ostalo. Oba brata sta morala za kruhom. Zdaj sta Bog ve kje.

Jožef Brezdomec: Že, oče. Ampak ne trpe samo delavci. Uradniki tudi. Tisti, ki jim je niže odmerjeno.

Martin Kmet: Vsak je svoje sreče kovač. Ali to ... to vse nič ni zame. Samo da živim. Saj dolgo tako ne bom več. — Pa kar pozabil sem. Konj mi je zavozil pod cesto, pa se voz več ne zgane. Sam ne morem premakniti.

Janez Brezdomec: Kje pa?

Martin Kmet: Ni daleč. Tam gori.

France Brezdomec: Bomo mi pomagali. Čemu bi hodili v vas.

Martin Kmet: No, no. Ne vsi. Dva sta dosti. Trije bomo že zmogli.

France Brezdomec: Anton, pojdi, greva midva!

Martin Kmet: Pa z Bogom. (*Odidejo.*)

Janez Brezdomec: Imam nekaj. (*Vzame iz žepa denar.*) Onadva nič ne vesta. Včeraj sem v mestu dobil. Drobiž je. Samo da je. Na, razdeliva si.

Jožef Brezdomec: Tiho bodi!

Janez Brezdomec: So že za ovinkom. Na, vzemi!

Jožef Brezdomec: Ali vendar ... lahko že nehava s tem. Goljufava jih.

Janez Brezdomec: Kaj bi to! Vesel bodi, da nisi brez denarja.

Jožef Brezdomec: Vsi smo siromaki, vem. Da bi pa tako samo midva ...

Janez Brezdomec: Beži, beži!

Jožef Brezdomec: Dovoljkrat sva že storila. In vendar smo sklenili, razdelitev bo pravična.

Janez Brezdomec: Kam misliš! Zdaj sva sama, potem bi bili štirje.

Jožef Brezdomec: Že, že. Zakaj si potem pobožen? Čemu toliko govoriš o Bogu? Čudno se mi zdi.

Janez Brezdomec: To je edino dobro v meni. Bog me še dviga. Če ne, bi že zdavnaj padel.

Jožef Brezdomec: Pa vendar, kar delava midva za njunim hrbtom! Čemu to?

Janez Brezdomec: Življenje naj ti odgovori! Videl sem jih, mimo njih sem šel. A niso morili telesa, duha so morili! Nima tisti pred Bogom večjega greha kot oni, ki ubije človeka?! Dušo ubija in s tem ubija življenje. Ubija dvojno.

Jožef Brezdomec: Ali to... to tudi ni prav.

Janez Brezdomec: Ni, vem. Ali življenje zahteva. Spominjam se svoje matere, ki me je učila moliti. Njej sem hvaležen za vse. Čeprav je moje življenje težko, je vendar lepo. Mar ni lepo živeti! Ali ne obupa samo tisti, ki je slaboten! Kolikokrat bi že obupal. Ali v meni je vera in moč, da se upiram. Zato sem materi hvaležen. — Vzemi torej.

Jožef Brezdomec: Spravim. Ali težko mi je.

Janez Brezdomec: Mati mi je umrla pred petimi leti. Njeno življenje je bilo samo trpljenje in bolečina. Imeli smo svoj dom. Obubožali smo. Edinec sem bil, kako me je ljubila! Oče je bil slaboten vseskozi. Pomagal je, kolikor je mogel. Težko nam je bilo, a živeli smo. Toda potem je prišlo tisto strašno. Očeta so zaprli. Nečesa so ga obdolžili po krivem. Ko je prišel iz ječe, ni živel več dolgo. Materin obraz je potemnel v žalost in skrb. Še jo vidim, gledala me je s tistimi svetlimi očmi, ali ugasnile so. — Bog bodi s teboj, moj otrok, so bile njene zadnje besede. Tako sem izgubil oba tako zgodaj. Zdaj nimam doma in svojih nimam več. — Vračata se. Molči! (*Njima.*) Kako?

Anton Brezdomec: Dobro.

France Brezdomec: Dober človek.

Anton Brezdomec: Obiskati ga morava. Poplača nama trud. Konec vasi stoji njegova hiša.

France Brezdomec: Vsi skupaj bi prišli, je rekel. Pobožen mož je. Pravi, da je njegova žena obolela, ker nekdanj ni živela po božje.

Jožef Brezdomec: Siromak je. V miru ga pustimo. Nič nam ne more pomagati. Tisto, kar ima, je tako bore. S čim bi nam le postregel! Tudi dobra beseda je veliko. (*Janezu.*) Deset je. V trg morava k onemu. Si pozabil, prosil je. Počakajta naju tukaj. (*Gresta.*)

Anton Brezdomec (*molči. Nenadoma se nečesa spomni*): Si bil kdaj zaljubljen?

France Brezdomec (*z začudenim pogledom*): Ne.

Anton Brezdomec: Seveda si bil.

France Brezdomec (*molči*).

Anton Brezdomec: Ali ne?

France Brezdomec: No — da.

Anton Brezdomec: Kdaj?

France Brezdomec: Čemu vprašuješ? Kaj ti bo še padlo v glavo!

Anton Brezdomec: Nič. Samo vedel bi rad.

France Brezdomec: Bil, bil. Ampak je bilo že davno. Sem skoraj pozabil.

Anton Brezdomec: Jaz sem bil tudi.

France Brezdomec: Res?

Anton Brezdomec: Ali, da bi poznal moje dekle...

France Brezdomec: Tvoje dekle? E, čakaj! Moje je bilo bogato. Tri vasi bi lahko kupil z njo. Pa je prišlo, sam ne vem, tako je prišlo in med nama se je vse končalo. In zdaj sem potepuh. — Kako pa ti?

Anton Brezdomec: Ti bi moral biti takrat drugačen. Če te je imela rada...

France Brezdomec: O, tisto pa. Nisem vedel za to, prepozno sem spoznal. Ne bom pravil kako, ampak rada me je imela. — Tebe gotovo ni marala.

Anton Brezdomec: Ne. Kam bi z njo! Ali, če bi bila bogata kot tvoja...

France Brezdomec: Bi storil?

Anton Brezdomec: Nič, tepec!

France Brezdomec: Kdo je tepec! Saj si me ti vprašal. Molčal bi, pa bi ne bil noben tepec.

Anton Brezdomec: No... no. — Nimaš nič?

France Brezdomec: Česa?

Anton Brezdomec: Tam v skednju.

France Brezdomec: Nekaj je.

Anton Brezdomec: Kje si dobil?

France Brezdomec: Hm... naj bo. Vzemi, a onima zamolči.

Anton Brezdomec: Ne bo prvič. Čemu bi si delili! Najina lakota je velika. Poštenost in želodec si nista tovariša. — Srečen si.

France Brezdomec: Zakaj?

Anton Brezdomec: Zmerom imaš. Jaz ne dobim nikoli ničesar. Meni nič ne dajo. Ti se jim vidiš vse drugačen, pa te ne spodijo.

France Brezdomec: Le kaj vidiš na meni. Ne vem.

Anton Brezdomec: Molči! Nekdo gre.

France Brezdomec: Onadva.

Jožef Brezdomec (*potrto*): Čemu sva šla!

Janez Brezdomec (*potrto*): Skopuh je, se mi je zdelo.

Anton Brezdomec: Pot zastonj?

Jožef Brezdomec: Zastonj.

Janez Brezdomec: Težko delo je bilo. Prekladanje drv. Pa ni videl najinega napora, najine lakote. Vidva sta bila srečnejša! Tisti kmet, siromak, vaju je vabil v svojo hišo, ko nima ničesar. Za

majhno uslugo bi vama dal veliko. Ta bogatin pa — ne pozna življenja. Izmučena sva bilà. Pričakovala sva plačila. Pa je prišel. Zazibal se je mimo naju in nič. Samo hvala je rekel. — Pa vendar, kos kruha — ne bi bil oškodovan. Toda bogatin je rekel samo hvala.

Anton Brezdomec: Hudó je življenje, trda je pot. Ali čujta, vesta kaj?

Janez Brezdomec: No?

Anton Brezdomec: France je bil zaljubljen.

Janez Brezdomec: In?

Anton Brezdomec: Čudno se sliši. Ne?

France Brezdomec: Molči!

Anton Brezdomec: Čemu!

France Brezdomec: Tepec!

Anton Brezdomec: Ti si.

France Brezdomec: Hvaležnost skrivaš pred dobroto.

Anton Brezdomec: Zato si tepec. Čemu si pravil? Zase bi hranil. Samo sebe nasitil.

France Brezdomec: Danes ne dobiš ničesar.

Anton Brezdomec: Vem, tam v skednju je. Molčal bi. Zdaj vemo vsi. Sleparil si. Razdeliti bi si morali pravično.

France Brezdomec: Ti si kriv!

Anton Brezdomec: Tadvà nista dobila nikoli ničesar. Kar si nabral, si skrìl.

Janez Brezdomec: Za najinim hrptom...

Anton Brezdomec: On je kriv.

Janez Brezdomec: Sam hočeš biti čist. Spet obdolžuješ bližnjega. Prej si bil z njim, ker si imel koristi.

Anton Brezdomec: Njegovo je bilo. Skrival je pred vama.

Jožef Brezdomec: Anton ni kriv. France je skrival.

Janez Brezdomec (Jožefu): Si ti mar boljši? Vprašaj svojo vest.

Jožef Brezdomec: Ti si mi dajal. Ti si mi silil. Tu je. (*Vrže predenj denar. Onima.*) Vedela nista ničesar. Zdaj je znano vse. Vsi smo sleparili. A takrat smo sklenili, kar dobi kdo, je nas vseh. Pravično si bomo razdelili. Toda, kje je pravičnost, če je ni v naših srcih, ki nam je težko, kako bo v onih, ki jim je laže. Bratje smo si. Skupna je naša pot.